

Kiçik məktəbli yaşda diqqət çətinlikləri və inkişaf istiqamətləri

Jalə Məmmədova 

Açar sözlər: *kiçik məktəbli, diqqət çətinliyi, diqqətin inkişafı, təlim, ailə*

Keywords: *primary school child, attention difficulties, attention development, education, family*

Kiçik məktəbli yaşı uşağın idrak fəaliyyətinin intensiv formalaşdığı və inkişaf etdiyi mühüm mərhələlərdən biridir. Bu dövrdə diqqət qeyri-iradi xarakterdən tədricən iradi xarakterə keçir, daha davamlı və məqsədyönlü olur. Uşaqlar təlim fəaliyyətinin tələblərinə uyğun olaraq diqqətlərini müəyyən tapşırıq üzərində uzun müddət saxlamağı, lazım olduqda bir fəaliyyətdən başqa birinə keçirməyi öyrənirlər.

Kiçik məktəbli yaşda diqqət təlim uğuru, davranışın tənzimlənməsi və sosial münasibətlərin qurulmasında mühüm rol oynayır. Bu proseslərin formalaşması psixoloji amillər, ailə mühiti, sosial münasibətlər, pedaqoji təsirlər, həmçinin uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin qarşılıqlı təsiri ilə müəyyən olunur. Bu yaşda yaranan diqqət çətinlikləri isə uşaqların akademik nailiyyətlərinə, özünəinamına, sinifdaxili davranışlarına, yoldaşları ilə münasibətlərinə mənfi təsir göstərə bilər.

Bilirik ki, məktəbə başlayan uşağın həyatında yeni inkişaf mərhələsinin əsası qoyulur. Məktəbə başladıqdan sonra uşağın qarşısında yeni sosial mühitin qaydaları, nizam-intizamı və tələbləri yaranır. Uşaqlar müəllimin göstərişini yerinə yetirməli, təlimatları dinləməli, öz fəaliyyətini planlaşdırmalı, tapşırıqları sona çatdırmalı, dərs zamanı sakit oturmalı, başqalarını dinləməli, ümumi qaydalara əməl etməli, diqqətini uzun müddət saxlaya bilməli və digər bacarıqlara yiyələnəməlidir. Kiçik məktəblilərin bəziləri bunların hamısına əməl edə bilmir, gərgin əqli işdən asanlıqla yorulur, diqqəti tez yayılır, tapşırıqları başa çatdırma bilmir, ünsiyyət çətinlikləri, emosional problemlər yaşayır, somatik şikayətləri çoxalır, təlimdən geri qalma halları yaşanır.

Xüsusilə diqqətlə bağlı yaşanan çətinliklər, yəni dərs zamanı təlimatları sona qədər dinləməmək, tapşırıqları yarımçıq qoymaq, tez-tez səhvlər etmək, əşyalarını itirmək, bir fəaliyyətdən digərinə tez keçmək, vaxtını planlaşdırmaqda çətinlik çəkmək və digər hallar uşaqların həyat və fəaliyyətlərində müəyyən zəifliklərə gətirib çıxarır. Həmçinin diqqət çətinlikləri sinifdaxili davranış problemlərinin yaranmasına, həmyaşıdları və müəllimlərlə münasibətlərin gərginləşməsinə, uşaqların özünəinamının azalmasına, məktəbə qarşı motivasiyasının zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Uşaqlarda rast gəlinən bu çətinliklərin əsas səbəblərini bir neçə qrupda şərh etmək olar:

- Neyropsixoloji amillər – beynin icraedici funksiyalarının zəif inkişafı, xüsusi öyrənmə çətinlikləri, diqqət əskikliyi və hiperaktivlik pozuntusu, nitq və dil inkişafı problemləri, ümumi sağlamlıq vəziyyəti, uşağın fərdi inkişaf xüsusiyyətləri;
- Emosional amillər – həyəcan, narahatlıq, aşağı özünəinam;

- Sosial amillər – diqqəti yayındıran kənar faktorlar, həddindən artıq ekran istifadəsi, müntəzəm olmayan gündəlik rejim, yuxu, qidalanma problemləri, ailə və çevrə faktoru, müəllim və təlim mühiti ilə bağlı amillər və digərləri.

Diqqətin inkişafına təsir edən amillərdən biri təlim prosesinin sürətidir. Şagirdlərin bilik və bacarıqlarına uyğun olaraq dərslər və mövzular nə həddindən çox sürətlə, nə də həddindən çox yavaş keçirilməməlidir. Mövzular tez-tez keçirilərsə, təkrara zaman ayrılmazsa, şagird diqqətini mövzu üzərində lazımi qədər cəmləşdirə bilməz və materialı anlamaqda, yadda saxlamaqda çətinlik çəkir. Mövzular çox yavaş keçirilərsə, şagirdlərin diqqəti daha tez yayınar, material yaddaşda düzgün şəkildə qalmaz və mənimsəmə aşağı səviyyədə olar. Həmçinin təlim prosesində intizamlılıq və mütəşəkkillik də diqqətin inkişafında əhəmiyyətə malikdir. Dərsdə, sinifdə gündəlik işlərin təşkili, rejimlə işləmək, istirahət etmək, ev tapşırıqlarını səliqəli yerinə yetirmək, məktəbdə, ailədə, ictimai yerlərdə hər şeyi nəzərə almaq diqqətin inkişafında mühüm amillərdəndir.

Bundan başqa, müəllimin səs tonu, nitqi, təlimatları necə verməsi, uşağın fiziki və emosional vəziyyəti diqqətin inkişafına təsir edən amillərdəndir. Monoton danışiq və hərəkətsiz vəziyyət diqqətin tez yayınmasına səbəb olur.

Validəyn dəstəyi – evdə sakit mühit, intizam, müsbət emosional mühit, balanslı nəzarət, seçilmiş cəza və mükafatlandırma üsulları, nizamlı iş rejimi və uşağın maraqlarına hörmət diqqəti inkişaf etdirir. Həddindən artıq nəzarət uşağın diqqətini idarə etməsinə mane ola bilər. Əksinə, dəstəkləyici yanaşma uşağın müstəqil şəkildə diqqətini tənzimləməsini gücləndirir. Dərs otağının şəraiti – səs-küy, qarışıqlıq diqqəti tez yayındırır, sakit,

səliqəli və işıqlı mühit diqqətin inkişafını asanlaşdırır. Televizor və telefonun həddindən artıq istifadəsi diqqəti zəiflətdiyi üçün onun istifadəsinə xüsusi diqqət edilməlidir.

Göründüyü kimi, kiçik məktəblilərdə diqqətin inkişafı çoxsahəli olub, həm daxili, həm də xarici amillərdən asılıdır. Bu baxımdan diqqətlə bağlı yaşanan problemlərin və çətinliklərin erkən aşkarlanması, təsir edən faktorların düzgün müəyyən edilməsi, müvafiq psixoloji və pedaqoji dəstəyin göstərilməsi uşaqların hərtərəfli inkişafı baxımından vacibdir.

Psixoloqların araşdırmalarına görə, kiçik məktəb yaşlı uşaqlarda diqqəti inkişaf etdirən amilləri belə sistemləşdirmək olar: tapşırıqların izahının daha maraqlı və daha diqqətçəkən olması üçün rəngli vizual materiallardan istifadə etmək, tapşırıqları kiçik hissələrə bölmək, mövzunu hekayə və oyun şəklində təqdim etmək, kiçik fasilələr vermək, gündəlik rejimə əməl etmək, sakit, dəstəkləyici mühit yaratmaq, dərs zamanı şagirdlərin fəal, müstəqil, yaradıcı fəaliyyətinə şərait yaratmaq, həmçinin şagirdlərin yaş və fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərini, mühit amillərini nəzərə almaq diqqətin davamlılığını, çevikliyini artırır, materialın mənasını başa düşüb qavranılmasını asanlaşdırır.